УДК 330.341.1

Н. І. Норіцина
к.е.н., доцент
О. М. Зельдін
студент ФЕУ
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ ТА ОЦІНКИ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. *Досліджено сутність категорії інноваційний потенціал і його різноманітне тлумачення Описано теоретичні аспекти методів оцінки інноваційного потенціалу підприємства. Визначені проблеми, які виникають в процесі оцінювання інноваційного потенціалу підприємства.*

Ключові слова: інноваційний потенціал, інтегрований показник, експертні оцінки, інноваційний розвиток.

МЕТОДЫ ДИАГНОСТИКИ И ОЦЕНКИ ИННОВАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ

Аннотация. *Исследована суть категории инновационный потенциал и его различное толкование. Описаны теоретические аспекты методов оценки инновационного потенциала предприятия. Определены проблемы, возникающие при оценке инновационного потенциала предприятия.*

Ключевые слова: инновационный потенциал, интегрированный показатель, экспертные оценки, инновационное развитие.

METHODS OF DIAGNOSIS AND EVALUATION INNOVATIVE POTENTIAL OF ENTERPRISES

Abstract. *The essence of category innovation potential and its various interpretations. The theoretical aspects of methods for assessing the innovation potential of enterprises. Identified problems that arise when assessing the innovation potential of the enterprise.*

Keywords: innovative potential, integrated indicator, expert assessments, innovative development.

Вступ. Значення інноваційної діяльності для промислових підприємств у сучасних умовах постійно зростає. Достатній інноваційний потенціал є основною умовою інноваційного розвитку підприємств, необхідною для реалізації ринкових можливостей, що відкривається перед ними. Як свідчить практика, це питання актуальне, але недостатньо досліджене, що підтверджується неоднозначністю тлумачення сутності категорії «інноваційний потенціал» і відсутністю системності та методологічного забезпечення при його розгляді. Отже, необхідно проаналізувати різні підходи до визначення й аналізу інноваційного потенціалу. Методи діагностики й оцінки інноваційного потенціалу підприємства досліджували такі вчені: Череп А. В., Ніколаєв А. П., Юркевич О.М., Смирнова Г., Резнік Н.П., Андросова О.Ф., Ілляшенко С.М., Микитюк П.П., Сенів Б. Г., Мартюшева Л. В., Ґава Ю. К., Амоша О. В., Лапко О. М., Кузьмін О. Л., Александров І. В..

Постановка завдання. Метою роботи є системний аналіз методичних підходів до оцінювання інноваційного потенціалу підприємств, а також дослідження проблем, що виникають при його розрахунках. Об'єктом дослідження є управління інноваційним потенціалом підприємства. Предмет дослідження — основні принципи і методи формування й аналізу економічної ефективності управління інноваційним потенціалом підприємства.

Результати. Розвиток суспільства та економічна стабільність залежить від ефективної реалізації досягнень науково-технічного прогресу в країні. Процеси інноваційної діяльності потребують дослідження та аналізу стану і перспектив впровадження інновацій на підприємствах з метою оцінки їх впливу на розвиток регіонів та економіки України в цілому.

Активізація інноваційної діяльності має дуже важливе значення як на рівні підприємства, так і на рівні держави, оскільки за умови розвитку науки, техніки, технологій можливий випуск конкурентоспроможної продукції та послуг. Підприємство, за рахунок впровадження інновацій, як правило, випереджає досягнення конкурентів та має змогу отримувати прибуток [1, с. 8].

Хоч в Україні і спостерігаються позитивні зрушення в економіці, водночас можемо стверджувати про низький інноваційний потенціал вітчизняних промислових підприємств. На сьогодні більшість керівників вітчизняних підприємств акцентують увагу саме на обсягах виробництва і збуту, насамперед маючи перевагу за рахунок дешевої робочої сили, сировини тощо. Однак підприємства економічно розвинутих країн Європи та світу вже давно усвідо-

мили той факт, що саме інноваційність є чи не найважливішим чинником, який забезпечує конкурентну перевагу підприємства в умовах зростання конкуренції. Саме тому важливо розуміти сутність інновацій, визначити сфери, в яких вони зможуть реалізуватись, а також усвідомлювати їхню роль у діяльності вітчизняних промислових підприємств.

Достатній інноваційний потенціал є основною умовою інноваційного розвитку підприємств і реалізації ринкових можливостей. Нагальною проблемою є оцінювання загалом інноваційного потенціалу підприємства та окремих його складових. На сьогодні не існує загального підходу до обґрунтування методів і критеріїв оцінки інноваційного потенціалу підприємства, відсутнє системне дослідження інноваційного потенціалу українських підприємств [2, с. 151-152]. Водночас існують різні підходи до тлумачення поняття «інноваційний потенціал». Одні автори роблять наголос на наявності ресурсів, інші — на можливості їх використання, але більшість виокремлюють чотири методичні підходи, а саме : ресурсний, процесно-результативний, соціологічний та особистісний.

На нашу думку, ресурсний підхід є найприйнятніший для діагностики та оцінювання інноваційного потенціалу такого об'єкта як підприємство, отже, розглянемо його детальніше.

Ресурсний підхід являє собою інноваційний потенціал як сукупність ресурсів, відокремлюючи такі його складові, як кадрова, інформаційно-технологічна, організаційна й матеріально-технічна.

Окремо ідентифікують фінансові ресурси, які забезпечують умови реалізації інших елементів і виконують їх кількісне оцінювання. Фінансова складова інноваційного потенціалу забезпечує надходження коштів для виконання інноваційних процесів, створює стимули й умови для розробки інновацій, впливає на вибір тематики інноваційних проектів відповідно до потреб функціонування і розвитку інноваційної сфери, сприяє ефективному формуванню витрат на інновації, реалізує необхідну еластичність надходжень фінансових ресурсів відповідно до динаміки інноваційного процесу.

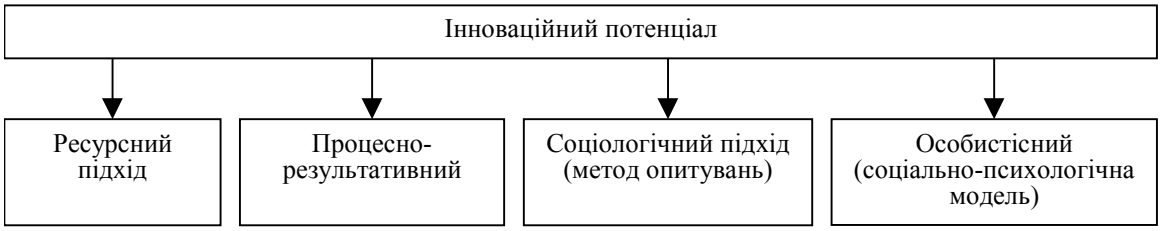

Рис. 1. Методичні підходи до вивчення інноваційного потенціалу [3, с. 167]

Кадрова складова інноваційного потенціалу характеризується такими показниками, як загальна чисельність працівників, зайнятих на підприємстві, структурний розподіл чисельності персоналу за видами діяльності та кваліфікаційними групами. Важливим чинником є ставлення працівників до інноваційних процесів, розвиток їх свідомого бажання вкладати свої знання і навички в інноваційну сферу [4, с. 36-38].

Отже, інноваційний потенціал — це сукупність виробничих, наукових, фінансових, маркетингових, кадрових, організаційних ресурсів і можливостей, що забезпечують готовність і здатність підприємства здійснювати інноваційну діяльність в умовах постійного вдосконалення системи управління нею з урахуванням факторів нестабільності ринкового середовища.

Вивчення інноваційного потенціалу як економічної категорії ґрунтується на наявності і достатності ресурсів, необхідних для здійснення інноваційної діяльності. Однак слід зауважити, що ці дві характеристики не відображають спроможність підприємства створювати та впроваджувати нововведення. Більш глибоке уявлення про інноваційний потенціал має враховувати сприйнятливість організації до інновацій.

В оцінках інноваційного потенціалу використовують переважно статистичні показники, які стосуються характеристики науково-технічної, технологічної та інших складових загального потенціалу підприємства, проте інноваційну складову відображують опосередковано або недостатньо повно.

Необхідно зазначити, що оцінювання інноваційного потенціалу підприємства повинно спрямовуватись на виявлення і вивчення факторів, що впливають на його формування, розвиток і реалізацію з метою визначення рівня використання інноваційних можливостей підприємства. За такою оцінкою доцільно встановити рівень інноваційної активності підприємства.

Оцінювання інноваційного потенціалу підприємства доцільно проводити у такій послідовності.

1. Аналіз структури інноваційного потенціалу.
2. Виявлення рівня використання внутрішніх інноваційних можливостей підприємства.
3. Оцінювання рівня інноваційної активності підприємства [5, с. 42-44].

Інноваційний потенціал варто розглядати за комплексним і системним підходами. З позиції системного підходу інноваційний потенціал є невід'ємною частиною сукупного потенціалу підприємства і водночас — цілісною динамічною соціально-економічною системою. З позицій комплексного підходу інноваційний потенціал — це комплексна структура, що складається із сукупності взаємодіючих елементів різної складності й організації.

Перший етап оцінювання інноваційного потенціалу — аналіз структури інноваційного потенціалу передбачає вивчення стану кожного його елементу на основі методу експертних оцінок [6, с. 42].

Бальна оцінка використання підприємством потенціалу кожного з елементів інноваційного потенціалу здійснюється з використанням розробленої шкали, а саме:

0 балів — зовсім не використовується потенціал елементу;
1 бал — низький рівень використання потенціалу елементу;
2 бали — середній рівень використання потенціалу елементу;
3 бали — високий рівень використання потенціалу елементу.

Заключний етап оцінки інноваційного потенціалу передбачає визначення рівня інноваційної активності підприємства за допомогою узагальнюючого показника — коефіцієнта інноваційної активності підприємства, розрахунок якого здійснюється за такою методикою:

$$P_{\text{ін. акт.}} = \sum(P_i \cdot W_i), \qquad (1.1)$$

де $P_{\text{ін. акт.}}$ — рівень інноваційної активності підприємства;

P_i — експертна оцінка використання i-го елементу інноваційного потенціалу, бали;

W_i — коефіцієнт вагомості i-го елементу інноваційного потенціалу.

Оцінку рівня інноваційної активності підприємства доцільно здійснювати за такою шкалою: від 0 до 4,0 — низький рівень, від 4,1 — до 8,0 — середній рівень, від 8,1 до 11,55 — високий рівень. Результати оцінювання стану елементів інноваційного потенціалу є базисом для розробки комплексу заходів, спрямованих на підвищення інноваційної активності підприємства.

На практиці фахівці спираються на два методи аналізу внутрішнього середовища й оцінювання інноваційного потенціалу організації: деталізований і діагностичний. За деталізованим методом оцінюється інноваційний потенціал на стадії обґрунтування інновації та підготовки проекту до його розроблення і реалізації. Схема оцінювання інноваційного потенціалу за таким підходом передбачає:

— системне описання нормативної моделі стану внутрішнього середовища організації всіх складових інноваційного потенціалу, тобто чітко встановлюються якісні та кількісні вимоги до всіх компонентів, блоків і параметрів, які забезпечують досягнення інноваційної цілі та її підцілей (з допомогою дерева цілей);

— визначення фактичного стану інноваційного потенціалу з усіх його блоків; аналіз розбіжностей між нормативним і фактичним станом, визначення сильних і слабких сторін потенціалу;

— складання переліку робіт для посилення слабких сторін і гармонізації всіх блоків інноваційного потенціалу.

Діагностичний метод реалізується шляхом аналізу та діагностики стану організації за обмеженим колом параметрів.

Обов'язковою умовою якісного проведення діагностичного аналізу є використання системної моделі досліджуваного об'єкта з тим, щоб виявити взаємозв'язок діагностичних параметрів з іншими важливими параметрами системи і за станом одного будь-якого діагностичного параметра оцінити стан усієї системи або її частини. Наприклад, якщо діагностичним блоком системи є елемент «кадри» в інноваційному процесі, то за станом цього елементу можна виявити рівень новаторства в організації в цілому [7, с. 68-69].

Т. В. Погодіна пропонує функціональну модель оцінки інноваційної активності і конкурентоспроможності підприємств з використанням системи статистичних показників, таких як внутрішні витрати на дослідження і розробки у відсотках до ВВП або ВРП (показник $X1$); частка зайнятих дослідженнями і розробками у відсотках до загальної кількості зайнятих ($X2$); частка основних фондів досліджень і розробок в загальній їх вартості ($X3$); витрати на технологічні інновації у відсотках до ВВП або ВРП ($X4$) [8, с. 17].

Була виведена функціональна модель рейтингу інноваційної активності і конкурентоспроможності підприємств, яка має такий вираз:

$$R = 0{,}3\ X1 + 0{,}2X2 + 0{,}2X3 + 0{,}3X4. \quad (1.2)$$

Недоліками запропонованої моделі є використання обмеженого кола показників, тому для комплексної оцінки інноваційного потенціалу підприємства пропонують використовувати показники таких п'яти груп:

1) макроекономічні (валовий продукт; чисельність працюючих і т. п.);
2) інфраструктурні;
3) правові (закони, що регулюють інноваційну діяльність);
4) кадрові (чисельність працівників, зайнятих у сфері науки, досліджень і розробок);
5) економічні (обсяг інноваційної продукції за рівнем новизни; на внутрішні поточні витрати дослідження і розробки тощо).

До переваг даної методики слід віднести використання методу експертних оцінок і розрахунок коефіцієнта значущості кожного показника. Однак дана методика має і недоліки. По-перше, для оцінки інноваційного потенціалу не використовуються показники стану і використання основного капіталу; по-друге, не враховані інформаційно-комунікаційні показники.

Для комплексної оцінки інноваційного потенціалу підприємства пропонується використовувати інтегральний показник, що розраховується за формулою як корінь п'ятого ступеня з добутку всіх п'яти потенціалів:

$$\text{ІП} = \sqrt[5]{\text{НП} \cdot \text{КП} \cdot \text{ТП} \cdot \text{ФЕП} \cdot \text{ІКС}} \cdot \quad (1.3)$$

Після підрахунку показників за даним методом можна оцінити інноваційний потенціал підприємства, використовуючи відповідні критерії (табл. 1.).

Таблиця 1

ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ [8, С. 20]

№	Показник ІП, од.	Рівень інноваційного потенціалу
1.	>1,0	Дуже низький
2.	Від 1,0 до 1,3	Низький
3.	Від 1,3 до 1,6	Середній
4.	<1,6	Високий

Такий підхід є доцільним, оскільки інноваційний потенціал підприємства — не просто сума складових його елементів, а їх комплекс, що перебуває в складному і багатогранному взаємозв'язку. Перевагою пропонованого інтегрального показника є й те, що він охоплює всі основні складові потенціалу, максимально приведені в порівнянний вигляд.

Висновки. У сучасних умовах основним засобом підтримки високих темпів розвитку і досягнення необхідного рівня прибутковості суб'єктами господарювання є постійне впровадження ними інновацій. Активізація інноваційного розвитку є одним із найголовніших факторів виживання вітчизняних суб'єктів господарювання в умовах жорстокої конкурентної боротьби. При цьому саме інноваційний потенціал є передумовою успішної реалізації інноваційної складової.

Було визначено, що інноваційний потенціал складає ядро загального підприємницького потенціалу підприємства, органічно входячи до його складових, і визначає реальну потенційну можливість підприємства щодо здійснення інноваційного розвитку.

Інноваційний потенціал характеризує можливості використання виробничою системою власних, позикових і куплених інноваційних ресурсів, а також організаційних форм взаємодії учасників інноваційної діяльності. Використання інноваційного потенціалу як об'єкта управління дозволяє формувати плани, організаційні форми і проекти застосування різних інноваційних ресурсів із включенням їх до програми розвитку, підтримувати оптимальний баланс системи інноваційних ресурсів, збільшувати можливості залучення фінансових ресурсів для реалізації інновацій, знизити ризики в процесі розробки і використання інновацій.

Список використаних джерел

1. *Чаленко Н.В.* Ресурсно-інституційний підхід до оцінки інноваційного потенціалу промислових підприємств / Чаленко Н.В., Чаленко О.В. // Вісник Хмельницького національного університету. — 2010. — № 4. — С. 151–154.

2. *Гурков И.Б.* Методические рекомендации по организации инновационной деятельности на промышленных предприятиях / Гурков И.Б. — М. : ГУ экономики, 1998. — 6 с.

3. *Руденко С.Ю.* Механізм мотивації інноваційної діяльності / Руденко С.Ю. // Вісник Хмельницького національного університету. — 2009. — № 6. — С. 124–135.

4. *Трифилова А.А.* Анализ инновационного потенциала предприятия / Трифилова А.А. // Инновации. — 2008. — № 6 (63). — С. 67–72.

5. *Зеткин А.С.* Методологический подход к оценке инновационного потенциала проекта / Зеткин А.С., Кортов С.В. // Инновации — 2003. — №6 (43) — С. 42–44.

6. Інноваційний потенціал та його оцінка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://library. if.ua/book/4/495.html

7. *Погодина Т.В.* Экономический анализ и оценка инновационной активности и конкурентоспособности регионов Приволжского федерального округа / Погодина Т.В. // Экономический анализ: теория и практика. — 2004. — № 5. — С. 16–22.

8. *Фатхутдинов Р.А.* Інноваційний менеджмент = Innovatory management : [підручник для студентів вузів за фахом і напрямом «менеджмент»] / Фатхутдинов Р.А. — М. : Бізнес-школа «Інтел-Синтез», 1998. — С. 324.

14.05.2014